

Олџа Манојловић

Историјске синтезе и политички концепти: Norman Davies, *Europe, A History*, Pimlico London 1997, стр. 1365.

Историја Европе од Леденог до Атомског доба у једној књизи? Још једно лаицизирање науке, покушај симплификовања и унификовања немогућих историјских процеса и појава, или нови методолошки приступ историји?

Дилема коју смо поставили тиче се најновије синтезе европске историје под концизним и управо стога веома звучним и интригантним називом: „Europe, A History” (прво издање Oxford University Press 1996, друго Pimlico London 1997), чији је аутор Норман Давис, Professor Emeritus лондонског Универзитета и оксфордског Wolfson колеџа – данас свакако један од најутицајнијих енглеских историчара. Искорачујући из сфера сопствене специјализације у проблеме опште историје, професор Дејвис (који је међународно признање стекао радовима из области историје Пољске¹), као да је покушао да отвори нове просторе за исказивање сопствене историчарске инвентивности, али и за обрачун са помодним трендовима савремене науке. Стиче се утисак да је јасним одређењем задатака и циљева које је себи поставио, као и методом рада на овој књизи, желео да укаже на данас често потискиване и спутаване димензије историјског сазнања, да посредно поврати поверење у потребу снажног утемељења историјских сазнања на базичним историјским фактима и одреди сопствена теоријска становишта у опозицији Фукову, Дерида, деконструкционализму и постмодернизму, реafirмацијом традиционалних постулата историјске науке и креативне историјске имагинативности.

Постављајући пред себе готово немогућ задатак, Норман Дејвис је покушао да га оствари техником сликара поентилисте. „Основни циљ ми је био да најпре одредим временски и просторни оквир, а затим да испуњавајући тај оквир свеобухватним низом тема, пренесем утисак непопуњиве празнине”. Упо-ређујући рад историчара са покушајима математичара да израчунају квадратуру круга, при чему је сваки нови извор једна децималу више броја π , он је покушао да изгради метод који би у себи објединио иновативни и традиционални приступ

¹ *White Eagle; Red Star: Polish-Soviet War, 1919–1920*, London 1972; *Gods Playground: A History of Poland (I–II)*, Oxford 1981; *Hart of Europe: A Short History of Poland*, Oxford 1984.

предмету проучавања. Као што је на једном месту истакао, само комбинацијом најразличитијих врста историјских извора могуће је доћи до приближно јасне слике прошлости, као што је једино преклапањем рендгенских и ултразвучних снимака тела, могуће приказати стварно стање унутрашњости неког организма.

Тако је посебност и иновативност свог дела, Дејвис покушао да истакне несвакидашњим концептом, који се, поред традиционалних (дванаест) поглавља, (преко стотину) карата, дијаграма и спискова, превасходно базирао на тристотине појмовних и временских капсула, у форми новинских ангрфилеа, који садрже основна појашњења о догађајима, појмовима и процесима (могли бисмо их назвати историјским куриозитетима), који су својим значајем и специфичностима обележили развој европске цивилизације, али који управо због своје неформалности нису могли да нађу место у основном делу текста (угњеников изотоп C14, хистерија, папирус, кондом, епидемија, Anno Domini, икона, сир бри, фиеста, гето, краљ, задруга, микроби, Лили Марлен, Фатима, Анали, Combrau, итд, итд). Поред њих, Дејвис је у своје дело укључио и нотне записе популарних сонгова и „војничких хитова”, који су својим звуцима утицали на формирање колективне свести и снажно водили масе у тренутку њиховог великог изласка на историјску позорницу Европе. Већ на основу ових примера, јасно је да су сви подаци изнети у овом делу специјалистима одређених проблематика, а понекад и просечним читаоцима већ одавно добро познати, али као што је аутор истакао у првој реченици предговора „ова књига садржи мало тога што је оригинално. Оригиналност је у избору, распореду и презентацији садржаја”. Њену иновативност дакле, представља покушај повезивања огромног материјала на један нов, другачији, прецизном научном терминологијом изражен начин. Иако је „Europe, A History” сведена и на „минимални” научни апарат, њена академска вредност је изражена кроз јасно дистанцирање од свих покушаја доказивања научне коначности, у формалном виду прослављених у реченицама типа: „Историја је показала...” (или) „Историја је доказала...” присутних само код потпуно ненаучних и безвредних, али не ретко утицајних имена попут грофа Гобиноа.

Окренемо ли се од формалне, садржинској анализи овог дела неизбежно је задржати се на примарном проблему самог аутора: његовом дефинисању појма „Европа”. Иако га као елемент идентификације, Дејвис перципира као продукт модерног доба, који постепено почиње да се развија од средине осамнаестог века, он прати историју Старог континента од времена пре првих људских насеобина до готово данашњих дана, покушавајући да разуме кретања и узајамности цивилизација које су настајући, или развијајући се на овом континенту водиле формирању европског идентитета. На тај начин, он је покушао да поништи устаљена поистовећивања европске цивилизације и културног идентитета искључиво са различитим „западним” варијантама израженим у најразличитијим формама: западно-римској, католичкој, протестантској, француској, империјалној, марксистичкој, немачкој, WASPовској, америчкој. Иако негирајући оправданост ових подела, Дејвис је трагао за њиховим узроцима и нашао их у више од петстотина година недефинисаном статусу Русије, који је произилазио из њеног константног ривалства са Немачком и Енглеском. Оно што је, међутим, посебно интересантно је да је Дејвис подједнако истакао и дубиоз-

ност европских *kredenšalsa* Велике Британије, која је подједнако као и Русија историјски увек давала примат својим изван-европским интересима.

Тежећи обесмишљавању подела, Норман Дејвис је био вођен мишљу да је термин „Европа” исувише често представљао „синоним за хармонију и јединство који су недостајали” (у том утопијском значењу помиње се Европа у Вестфалском миру, пропаганди коалиције Вилијема Оранског и анти-наполеоновске коалиције). Пишући повест јединствене Европе у географском, идејном и културном погледу ова синтеза је, на жалост, задржавајући се исувише често на догађајној историји ипак пропустила да чињенице искористи као полазне основе за шира промишљања процеса одређених епоха. Својим ставом, да је данашња идеја јединствене Европе сведочанство о интеграцијским процесима са краја двадесетог века, дуго времена потискиваним пред националистичким поделама континента, подједнако као и пред парохијалним свођењем само на његову западну половину, Норман Дејвис је одсликао стајне тачке либералне интелигенције са краја овог миленијума и у том смислу своју књигу учинио извором реда за будуће истраживаче европских традиција. Чини се да је у покушају дистанцирања од пост-модерних анализа саме историјске науке, створио дело које ће управо својим а priori поставкама много више говорити о времену у коме је настало, него о прошлости коју је требало да реконструише.

Управо због свега реченог, вратимо се још једном дилеми са почетка текста: да ли је „Europe, A History” још једно лаицизирање науке, покушај симплификавања и унификавања немогућих историјских процеса и појава, или нови методолошки приступ историји? Одговор би у једној реченици било могуће формулисати на следећи начин: ова синтеза поред ових недостатака који је карактеришу и који се делимично могу приписати објективној (и очекиваној) непрецизности ове форме излагања историјских чињеница, а делимично и субјективним (и очекиваним) исувише јасно израженим преференцама самог аутора (које по некад наводе на закључак о „пољскоцентричности” самог аутора), успела је да пред научном читалачком публиком отвори нова теоријска питања везана за процесе истраживања прошлости, да још једном укаже на директну везу времена у коме историјско дело настаје и теме којом се бави, истовремено представљајући изузетно интересантно штиво за мање стручног читаоца.

Међутим, с обзиром на питања која се стално намећу током читања овог дела и гласе: треба ли писати историју Европе на хиљадустристотине страница и зашто писати вишемиленијску историју Европе у једној књизи, чини се, да је могуће оставити простора и мање благонаклоним рецензијама, које би ово дело могуће оставити простора и мање благонаклоним рецензијама, које би ово дело могле посматрати и као претенциозни покушај аутора да докаже супериорност концизног ума над минуциозним академским расправама и насупрот њима прешироким појашњењима вишеволуменских синтеза. Davies-ова јасно изражена потреба сублимирања времена и простора, читаоца би могла да наведе и на закључак по коме је дело вођено „вишим циљевима” и унапред израженим закључцима, којима је подређено обиље опште познатих података.

По речима самог аутора, међутим, један од главних разлога оваквог „компресовања” европске историје на нешто више од хиљаду страна, заправо је био практичне природе и произашао из потребе превазилажења недовољне комуникативности и корисности једног дела постојећих историјских синтеза и мо-

нографија.² Овом књигом желео је да постави контрапункт истраживањима која дају „све више и више о све мањем и мањем” не обазирећи се при томе на шире оквире у којима настају појаве и догађаји које анализирају. Тежио је да испровоцира историјску имагинацију читаоца и колега историчара и обогати историјску науку новим начином излагања података³ Стил јесте човек, али да ли је и одређујући фактор науке?

Наша историја у овом делу је забележена кроз помињање личности из династије Немањића, Вука Караџића, Карађорђа, Милоша Обреновића, Гаврила Принципа... Основне, штуре чињенице балканске историје су се нашле у овом делу, од средњовековних држава, верских специфичности, стицања независности током XIX века, учешћа у I светском рату и кратком историјату Другог светског рата на овим просторима који је представљен у неколико реченица о усташким злочинима над српским становништвом и грађанском рату између четника и партизана, али и проблематизовањем броја жртава рата. Финалне податке, Давиес је везао за период распада СФРЈ и рат у Хрватској и Босни и Херцеговини, изазван доласком националистичких елита на чело југословенских република на првим вишестраначким изборима 1990. године. Ови догађаји, преломљени су у књизи кроз писма Иве Андрића из 1921. године, који је у време великог националног одушевљења због уједињења, износећи своје виђење Босне као „земље мржње и страха” и насупротив томе „снажних веровања, нежности, лојалности и непоколебљиве оданости” подсећао на Мопасанове речи „Пролеће је – чувајте се љубави”. (Луцидно изабран цитат, зар не?!)

2 Посебно истаћући и ограничености великог броја синтеза целокупне европске историје, Davies заправо је покушао да раскине вештачки успостављене границе између запада и истока, севера и југа, развијених и неразвијених делова Старог континента. У том смислу и његово набрајање претходних синтеза представља изузетан допринос разматрању историје историјске науке и историографије: Henri Berg (ur.), *L'Évolution de l'humanité*, Paris, 1921.; T. Schieder (ur.), *Handbuch der europäischen Geschichte*, Stuttgart 1968.; J. H. Plumb (ur.), *The Fontana History of Europe (400 – 1945)*, London (1963. -); Geoffrey Barraclough, *The Library of European Civilisation, London (1965. -)*; Denys Hay John Bowle, *A History of Europe: A Cultural and Political Survey*, London 1979., H.A.L. Fisher, *A History of Europe* London 1936.; Eugen Weber, *A Modern History of Europe Men, Cultures and Societies from the Renaissance to the Present*, New York 1971.; Kenneth Clark, *Civilisation: A Personal View*, London 1969.; Claude Delams, *Histoire de la civilisation europeene*, Paris 1969. Међу свима њима Давиес је посебно издвојио Н. А. Л. Fisherovu, *A History of Europe*, London 1936 и Eugen Weberovu, *A Modern History of Europe: Men, Cultures, and Societies from the Renaissance to the Present*, New York 1971. због њихове концизности стављајући их у опозицију вишеволуменским историјама, које углавном имају функцију референтних помагала, а не као дела која се читају.

3 Као непосредне примере који су га навели на другачије проматрање историје навео је са једне стране рад пољског историчара Henrika Batowskog (чија је прва књига представљала анализу дипломатске кризе у Европи 1938-39, друга последњу недељу мира перд II светски рат, док је његово треће дело које је анализирало 17 Септембер 1939, коначно дало простора шалама колега које су антиципирале финално остварење Batowskog под називом „Минут пред поноћ”) и француску едисију *L'Évolution del'humanité* која је непосредно после I светског рата конципирана у више од стотину томова.